

Richard Wolin

Trump, el «fals profeta»

Han corregut rius de tinta per a tractar de situar històricament la cursa pertorbadora i sense precedents de Donald Trump cap a la presidència dels Estats Units. Un dels problemes d'aquests intents, per descomptat, és que com a *outsider* polític que és, Trump se'ns mostra com un camaleó consumat. Les posicions que manté poden, i ho fan, canviar de dia a dia, d'un moment a un altre.

De la mateixa manera, aquest fet bàsic i escassament discutible revela ja quelcom de ben significatiu a propòsit de Trump. Si les incoherències tan cridaneres en què ha incorregut haurien fet naufragar, sense cap mena de dubte, un candidat convencional, una campanya farcida d'aquesta mena d'episodis, i que va durar més d'un any, ha deixat —i és una cosa molt remarcable— indemne el candidat Trump. El mateix Trump va fer aquesta piulada a Twitter en gener de 2016: «A veure, jo podria plantar-me en la Cinquena Avinguda i disparar a qui fos. I no perdria votants, OK?» Una vegada i una altra, la personalitat fatxenda i del tot fora del comú de Trump trampeja (perdoneu-me l'acudit) les pautes convencionals sobre allò que racionalment es pot esperar de les persones.

Em sembla que a la majoria dels seus seguidors fidels els és ben bé igual el que diga Trump. Els és igual que el que diu siga factible o no (un mur per aturar la immigració procedent de Mèxic), que siga constitucional o no (la proposta d'un test de religió per a rebutjar els musulmans que tracten d'entrar als Estats Units). La

Richard Wolin és professor d'Història i Ciència Política a la City University de Nova York, i un gran especialista en el pensament de l'extrema dreta feixista europea i les seues fonts. És autor, entre altres treballs, de *The Politics of Being: The Political Thought of Martin Heidegger* (Columbia University Press). Aquest article es va publicar originalment a *The Chronicle Review* (30 d'octubre de 2016). Posteriorment, l'autor va elaborar per a *L'Espill* un *post scriptum*, on fa consideracions sobre el triomf electoral de Donald Trump i les seues conseqüències

devoció dels seus seguidors té molt més a veure amb la personalitat i el carisma de Trump. I sobre aquesta base semblen absolutament predisposats a una preocupant suspensió de la incredulitat, a oblidar-se dels criteris de contrast objectiu que fan servir normalment els votants a l'hora d'avaluar la fiabilitat i la viabilitat d'un candidat.

D'altra banda, molts comentaristes han plantejat si té sentit o no caracteritzar Trump com un feixista. Com a formació política, el feixisme fou un fenomen específic de l'Europa d'entreguerres. És veritat que altres moviments polítics han tractat d'emular el feixisme —per exemple, els règims baasistes de l'Iraq i de Síria—, però en el context americà el terme està condemnat a confondre les coses més que no pas a aclarir-les. Els partidaris de Trump són entusiastes en el seu suport, però no s'assemblen gens ni mica als bel·licosos moviments abillats amb camisa —«negra» o «marró»—, els escamots dels quals ajudaren Mussolini i Hitler, amb les seues batusses de carrer, a pujar al poder als anys vint i trenta del segle XX. Com bé ha subratllat l'historiador Robert O. Paxton, si els capparets del feixisme volien eliminar l'individualisme, que consideraven que conduïa a l'anarquia social i a la feblesa política, en una línia típicament americana, Trump i els seus seguidors «han celebrat l'individualisme dut al seu extrem absolut i total».

Seria molt més ajustat mirar de comparar els hàbits autocràtics de Trump amb nacionalpopulistes autoritaris com ara Marine Le Pen a França, Viktor Orbán a Hongria o Jarosław Kaczyński a Polònia, personatges que tracten de soscar el consens polític democràtic, sempre fràgil, de l'Europa de la postguerra. Situar Trump en aquest context també ajuda a entendre la seua sorprenent simpatia envers un dels tirans polítics més sobresortints del món contemporani, Vladímir Putin, de Rússia.

¿Tots aquests problemes d'interpretació ens priven d'un criteri històric fiable per avaluar la significació de Trump? De cap manera. Només apunten que hem de calibrar acuradament els nostres esforços en la recerca d'un paradigma adient per a il·luminar la significació del *trumpisme* i el que indica pel que fa al destí de la democràcia americana.

Proposaré com a punt de partida una sèrie de textos que foren concebuts pels pensadors de l'Escola de Frankfurt durant els darrers anys del seu exili americà: cinc estudis encarregats a mitjan anys quaranta per l'American Jewish Committee que es publicaren sota la rúbrica conjunta de «Studies in Prejudice».

El més conegut de tots fou *The Authoritarian Personality*, un projecte de recerca pioner realitzat en col·laboració pels científics socials Theodor W. Adorno, Else Frenkel-Brunswik, Daniel Levinson i Newitt Sanford.

The Authoritarian Personality fou un dels primers estudis que tractà de combinar els enfocaments americà i europeu en recerca social. En aquella època, mentre que

els científics socials americans excel·lien en mètodes quantitativs, els europeus, com Adorno i els seus confreres de l'Escola de Frankfurt, es trobaven molt més còmodes ponderant els aspectes qualitativs o interpretatius d'un conjunt donat de dades.

Una de les remarcables innovacions de *The Authoritarian Personality* és la definició de l'escala F, on F = feixista. Es tracta d'un índex empíric per avaluar les disposicions autoritàries latents dels entrevistats. Per exemple, per tal de copsar les actituds dels individus objecte d'estudi pel que fa a l'antisemitisme —el ressort ideològic del nazisme—, els investigadors feien preguntes com ara:

—Pot distingir un jueu d'altres persones? Com?

—És cert que els jueus tenen una influència indeguda en el cine, la ràdio, la literatura i les universitats?

—Si és així, què hi troba de particularment negatiu? Què s'hauria de fer en relació amb això?

—Què feren els nazis als jueus alemanys? Què en pensa vostè? Existeix aquest tipus de problema aquí?

Segons un informe del 1973, entre el 1950 i el 1957, no menys de 101 estudis sociològics utilitzaren com a model *The Authoritarian Personality*, la qual cosa ja ens dona una idea del fort impacte d'aquesta obra.

Val la pena, abans de continuar, aturar-nos un instant en les preocupacions polítiques que hi havia rere la sèrie dels «Studies in Prejudice».

La brutal persecució dels jueus a Europa durant els anys trenta fou, sens dubte, una de les raons de més pes en la decisió de dur a terme aquest projecte de recerca. Tanmateix, el que li donà un caire d'especial urgència foren les revelacions inicials al voltant de l'Holocaust, que es varen conèixer cap al 1942. L'Institute for Social Research —el braç institucional de l'Escola de Frankfurt amb seu a Nova York— estava ben posicionat per a dur a terme una gran recerca interdisciplinària en aquest camp, atès que ja el 1936 havia fet un pas significatiu en aquest mateix sentit amb la publicació dels *Estudis sobre l'autoritat i la família*, a cura del director de l'Institut, el filòsof i sociòleg Max Horkheimer.

A mitjan anys quaranta estava clar que els nazis perdrien la guerra, però la pregunta que neguitejava cada vegada més els polítics i acadèmics d'aquells anys era: «Això podria passar aquí?» ¿Era la fibra de la democràcia americana prou forta per a resistir la «temptació totalitària», com en va dir Jean-François Revel? ¿On rauen exactament les línies de fallida i quina és la millor manera de mesurar-ne els riscos? I finalment, assumint que la recerca empírica podia reeixir a identificar, si era el cas, un sentiment antidemocràtic àmpliament estès, ¿quins passos pràctics caldria fer de

cara a redreçar aquestes actituds i salvaguardar els valors cívics i els «hàbits del cor» (Tocqueville) sense els quals la democràcia degenera en el Moloc de l'autocràcia?

Un dels motius pels quals va reeixir el projecte dels «Studies in Prejudice» és que no defugia les complexes exigències que plantejava l'estudi del seu tema. Es tractava d'abordar un nexa intricat i multidimensional que demanava l'esforç d'un seguit d'investigadors determinats a desbrossar una confluència força embolicada d'ideologies polítiques, tendències socioeconòmiques i estructura de la personalitat. I tanmateix, l'objectiu bàsic del projecte era relativament senzill: determinar la prevalença i l'abast de les predisposicions autoritàries en la població i esbrinar els trets de personalitat que feien determinades persones susceptibles als afalacs del domini autoritari, mentre que unes altres hi eren aparentment immunes.

El fet que ben d'hora els investigadors s'adonaren que l'actitud antisemita era indicativa d'una orientació i disposició xenòfoba més general és una de les raons per les quals els «Studies in Prejudice» mantenen el seu valor diagnòstic. En gairebé tots els casos, els qui manifestaven un odi irracional envers els jueus covaven també ressentiments semblants contra altres minories i grups ètnics. Ho remarcava Adorno a *The Authoritarian Personality*: «L'evidència derivada del present estudi confirma el que s'ha assenyalat sovint: que un individu hostil envers un grup minoritari és molt probable que siga també hostil envers molts altres.» Dit d'una altra manera, els subjectes que Adorno i els seus col·legues entrevistaven eren el que hom podria anomenar discriminadors d'ampli espectre.

En aquest punt, un pensa de seguida en el paral·lelisme evident amb el menyspreu que exhibeix Trump envers una àmplia gamma de grups socialment vulnerables. Així, si durant la campanya el candidat Trump ha amenaçat —de manera cruel i insensible— amb la deportació d'uns onze milions d'immigrants o amb una prohibició general d'entrada dels musulmans als EUA, les «personalitats autoritàries» analitzades per Adorno i els seus col·legues confessaven, en una línia similar, que ells «ficarien els estrangers en camps de concentració» o «expulsarien del país els sionistes».

Els «Studies in Prejudice» serveixen també rellevància actual perquè els investigadors varen trobar que hi ha una correlació positiva entre el prejudici i la desconfiança en les institucions democràtiques, un fet que ajuda a explicar per què les persones proclius a l'autoritarisme són també especialment receptives a les teories conspiratives i a acceptar afirmacions segons les quals el sistema està corcat. Des del 2016, quan començà la campanya electoral, resta clar que l'audiència primària de Trump —barons blancs amb un escàs nivell d'estudis— el perceben com un salvador polític que pot obligar aquest sistema corcat, el Congrés, els jutges, a retre

resultats que no es podrien aconseguir a través dels canals institucionals normals. Com va escriure David Boaz, del Cato Institute, a la *National Review* (febrer de 2016): «És el *xic de la pel·lícula* [...] muntat en un cavall blanc [...] que cavalcarà a Washington [...] i que hi pot fer el que vulga. Ni es planteja parlar de política o de procediments amb el Congrés. És evident que la seua vocació és ser un Mussolini americà, concentrar el poder a la Casa Blanca de Trump i governar per decret.»

Ara bé, la descripció de les tècniques retòriques emprades pels agitadors protofeixistes autòctons americans que fan els analistes de la Teoria Crítica és almenys tan important com el que hem vist fins ara per a entendre la fascinació que crea el *trumpisme* en la psicologia de masses. En aquest cas, també, els paral·lelismes i la coincidència amb la fatxenderia oratòria de Trump són molt reveladors.

Llavors, com ara, un dels objectius centrals de l'agitador professional era —i és— infantilitzar els seus seguidors. En fer-ho, aconsegueix un objectiu doble: els transforma en material adaptable a les seues pròpies finalitats demagògiques i, al mateix temps, els indueix a actuar en contra dels seus propis interessos. Per aconseguir aquest resultat, el demagog es basa, fal·laçment, en problemes socials reals i angioixants —l'atur, la desigualtat social, la llunyania i el desinterès dels polítics professionals— i mistifica la font real d'aquests problemes, alhora que n'exagera l'abast. Pinta la situació amb els tons més negres possibles, i així l'agitador aconsegueix exacerbar l'angoixa dels seus auditoris fins a tal extrem que se'ls fica en la butxaca i esdevenen ninots que pot manejar.

El recurs demagògic a la hipèrbole oratòria i a l'hiperemocionalisme ha demostrat a bastament que és un mitjà efectiu per a induir la confusió i la desorientació en l'ànim del ciutadà mitjà, el ciutadà desfavorit i aclaparat, lligant-lo de manera més o menys intensa al demagog que apareix com un messiès polític. Com va escriure Horkheimer en la seua introducció als «*Studies in Prejudice*»: «El demagog marca la pauta d'aquest fenomen absolutament contemporani que és l'estructura de la personalitat desindividualitzada, incoherent i totalment mal·leable en què les forces antidemocràtiques voldrien transformar l'home.»

En *Prophets of Deceit* (1949), la seua anàlisi del repertori de tàctiques i trucs retòrics dels agitadors, el sociòleg Leo Löwenthal i l'investigador i traductor Norbert Guterman citen les següents observacions, molt característiques, d'un dels aspirants a *Führer* que havien estat resseguint:

¿Quan es desvetllarà el bon poble, la gent comuna i corrent, sincera i obedient com xais d'Amèrica, i s'adonaran que els seus afers col·lectius no els dirigeixen ells, sinó un seguit d'estrangers, comunistes, babaus, refugiats, renegats, socialistes, tèrmitis i traïdors? Aquests enemics estrangers d'Amèrica són com l'insecte

parasitari que pon el seu ou dins del capoll d'una papallona, se'n menja la larva i, quan finalment s'obre el capoll, en comptes d'eixir-ne una papallona, ens trobem una pesta, un paràsit.

Com es veu, aquest llenguatge hipercarregat i catastròfic de demonització, pestilència i perdició fa impossible una ponderació realista dels problemes socials. Una «llista d'enemics» substitueix la consideració raonada de les alternatives polítiques, i d'aquesta manera fa sobrerera la discussió. Com assenyalen Löwenthal i Guterman, en comptes d'ajudar els seus seguidors a sublimar constructivament la seua ràbia, «l'agitador els dona permís per a esplaiar-se en fantasies anticipatòries en les quals descarreguen violentament aquestes emocions contra suposats enemics».

Amb el *trumpisme*, la llista de bocx expiatoris potser ha canviat, però la invectiva oratòria ens és familiar. Així, en comptes d'una avaluació mesurada de les alternatives polítiques o d'una ponderació dels pros i els contres de determinades reformes institucionals, Trump s'estima més demonitzar els seus oponents —«Hillary la torta», «Ted el mentider»—, amb la qual cosa convida els seus seguidors a participar en bufonades de campanya que, de vegades, recorden un ritual sàdic amb coreografia provocativa. Incitant els seus devots a un *crescendo* d'odi ètnic i religiós, el demagog s'assegura que la seua percepció de la realitat continue sent distorsionada i que la catexi o vincle libidinal entre ell i els seus seguidors es mantinga vigent.

En realitat, hi ha ben poc de nou o d'original en el seu eslògan que ell tot sol pot «fer Amèrica gran de nou» o, si anem a això, en la declaració que va fer en el discurs d'acceptació: «Seré la vostra veu». Löwenthal i Guterman citen amb una presciència inquietant un agitador dels anys quaranta que anticipava l'histrionisme retòric de Trump: «Jo dic el que tots vosaltres voldríeu dir i que no teniu els dallonses de dir. [...] Nosaltres proposem simplement [...] extirpar aquests bandolers del cos social i restaurar Amèrica de tal manera que aquesta espoliació no es pugua repetir mai més.»

Trump ha emprat també, per a obtenir rèdits polítics, l'eslògan «Recuperem Amèrica!». Però tampoc aquesta declaració és particularment nova, com es pot observar en la següent citació de *Prophets of Deceit*: «Traurem el govern de les mans d'aquells urbanites i el retornarem al poble que creu encara que dos més dos fan quatre.» Ja en la dècada dels quaranta, els demagogs autòctons posaven molt d'èmfasi a distingir entre les elits urbanes foraviades i els anomenats americans autèntics.

I aquí, per descomptat, la paradoxa és que Trump, el plançó d'un magnat del sector immobiliari de Nova York que concentra una fortuna personal valorada en 10.000 milions de dòlars (alhora que repetidament s'ha negat a mostrar les seues declaracions de la renda), difícilment pot ser considerat un «fill del poble». ¿Que

potser els «americans de debò» s'han quedat tan mancats d'opcions que s'han sentit obligats a confiar el seu destí polític a algú que és, amb tota evidència, un gallet perdonavides, xenòfob i misogin? ¿Algú que es permet tothora llançar insults *ad hominem* en comptes d'arguments polítics i que quan les enquestes no li van de cara amenaça subreptíciament amb la violència, com dona a entendre la picada d'ull, de tipus imperial, adreçada a la «gent de la Segona Esmena»?

En *Prophets of Deceit*, Löwenthal i Guterman tractaven de fer entenedora la naturalesa psicosocial del prejudici fent servir l'analogia d'un autobús que estigués sempre ple de gent de gom a gom. Als passatgers, farts de la incomoditat, se'ls va acabant la paciència i miren de trobar alguna solució. El passatger A interpreta el problema tocant de peus a terra, en termes pràctics, i proposa, amb sensatesa, que l'empresa de transports augmente el nombre d'autobusos en aquesta línia tan sobrecarregada. En canvi, el passatger B tria un camí molt diferent —que anomenaré, perquè s'ajusta a l'argumentació, «l'enfocament Trump»—, i manifestarà histriònicament que la sobrecàrrega no té res a veure amb la ineptitud de l'empresa de transports. Dirà que la culpa és de la política totalment errònia d'immigració i seleccionarà per a llançar els seus impropis —en paraules d'un participant que es reproduïxen al llibre de Löwenthal i Guterman— «tots aquests estrangers que ni tan sols parlen un anglès acceptable [i que] haurien de ser retornats tot d'una als seus llocs d'origen».

Com a guia teòrica, Adorno va rellegir el llibre de Freud *Psicologia de grup i anàlisi de l'ego*, del 1922. En una fase molt primerenca de l'època feixista, Freud va analitzar de manera perspicax els perills ontogenètics de la «societat de masses» en termes del risc d'una «regressió de l'ego»: el sacrifici de l'autonomia individual en l'altar de les demandes irracionals i emocionals del «grup» com a dipositari del superjò col·lectiu. La naturalesa incerta i precària de la transició de la *Gemeinschaft* —la comunitat— a la *Gesellschaft* —la societat—, que implicava una dissolució accelerada i de gran abast dels lligams socials tradicionals, feia que aquests riscos augmentaren exponencialment.

Per tal d'il·lustrar les temptacions de regressió, Freud invocava la paràbola de l'horda primigènica, la cohesió de grup de la qual es basava en un acte originari de violència: el suposat assassinat del pare ancestral. Com que el manteniment de l'autonomia de l'ego exigeix una desmesurada contenció libidinal, és sovint percebuda com una càrrega excessiva. Per això el psicòleg social Erich Fromm mostrà en el seu estudi clàssic *La por a la llibertat* que en el tipus de personalitat «dirigida per altri» —que cerca l'aprovació i l'acceptació social— aquestes pressions i exigències poden dur sovint l'individu a buscar alleujament fent-se ressò de les falses

consolacions que ofereix el demagog polític, que esdevé una mena de substitut de la figura paterna. Sobretot en temps de forta tensió social i econòmica, les temptacions de regressió a un estadi filogenètic més primitiu, com el que suggereix l'horda primigènia de Freud, esdevenen ben sovint molt difícils de resistir. (En el cas de la candidatura de Trump, sens dubte, els efectes retardats de la crisi financera del 2008 han actuat com un catalitzador important.)

Vist, doncs, a través del prisma de la teoria de la topografia mental de Freud, l'estructura del caràcter feixista estava marcada per un ego feble, un superjò altament desenvolupat i un *id* no disciplinat. El precari jo feixista es veia encoratjat per l'adhesió a estereotips i a prejudicis dirigits des de fora. L'escala F mostrava que la personalitat feixista percebia la raó i la democràcia com a manifestacions de feblesa i per consegüent com a blanc adient de l'agressió instintiva. En la mesura que aquests tipus s'identificaven de bon grat amb els poders dominants, esdevenien conformistes polítics consumats. Aquest era un dels temes centrals del gran film polític del director italià Bernardo Bertolucci *El conformista*, del 1970.

Des del punt de vista de Theodor W. Adorno, així doncs, l'enfocament de Freud quant a la psicologia de grup oferia una heurística de gran valor per a entendre la relació entre les crisis socioeconòmiques, el trauma narcisista (per exemple, l'atur i la pèrdua consegüent d'estatus social) i el sorgiment de moviments polítics regressius. Uns moviments que cerquen un alleujament compensatori en l'emocionalisme i la designació de caps de turc, i en aquesta mesura totalment oposats a plantejaments més laboriosos i més madurs, centrats en l'ego, adreçats a la resolució de problemes polítics.

L'escala F, tal com la varen concebre Adorno i els seus col·legues, no deixa de ser discutible, per descomptat. En general, tot i reconèixer el seu valor predictiu certament lloable, els crítics han considerat que els investigadors havien dissenyat les preguntes escaients per a obtenir les respostes que ells volien.

Recentment, alguns politòlegs han tractat de refinar l'enfocament metodològic de l'equip de recerca original d'Adorno, i han arribat a la conclusió que les actituds dels subjectes envers la cria dels fills ofereix un indicador més precís pel que fa a les actituds proclius a l'autoritarisme. Aquesta estratègia de recerca fou efectivament emprada en 2009 en l'estudi de Marc J. Hetherington i Jonathan D. Weiler *Authoritarianism and Polarization in American Politics* (Cambridge University Press), una obra que, vista des del present, ens resulta extremament útil per tal d'explicar l'atractiu de la campanya de Trump per a un ampli espectre de l'electorat americà.

Com es podia esperar, els estudis sobre Trump i l'autoritarisme polític han esdevingut darrerament una mena d'indústria acadèmica. Un element clau hi han estat

aquestes tècniques de mesura psicosocials refinades. I les conclusions que s'han anat obtenint confirmen clarament les troballes d'Adorno i els seus col·laboradors.

Matthew C. MacWilliams, de la Universitat de Massachusetts a Amherst, és un dels més destacats analistes de la personalitat autoritària com a tret definitori dels seguidors de Trump. En paraules que bé podrien haver estat escrites per Adorno i els seus col·legues, MacWilliams descrivia de la manera següent, en un article recent, els trets de la personalitat autoritària avui:

Els individus amb predisposició a l'autoritarisme mostren tanta por a «l'altre» com una gran proclivitat a seguir i obeir líders forts. Tendeixen a veure el món en termes de blanc i negre. Són per definició inflexibles i rígids quant a les actituds. I un cop han identificat l'amic i l'enemic, s'aferren a la conclusió a què han arribat.

La caracterització que fa MacWilliams és molt útil de cara a explicar per què els seguidors de Trump, un cop han arribat a una conclusió, són del tot inamovibles: del tot immunes a fets contraris, a dades o a arguments que qüestionen la creença.

Durant la campanya de les primàries de 2016, MacWilliams va entrevistar de manera meticulosa una mostra representativa de 1.800 seguidors de Trump i arribà a una conclusió allisonadora: la disposició autoritària era, amb diferència, la variable més important que indicava el suport a la candidatura de Trump. Era més important que la renda, el nivell educatiu o la raça. MacWilliams va constatar que eren molt més proclius a creure que els grups minoritaris: *a)* han de saber quin és el seu lloc; *b)* s'ha d'evitar que s'oposen a les decisions de la majoria; i també que *c)* si està en joc el benestar del país, el president ha de tenir la capacitat de suprimir el guirigall de veus discordants. També consideraven que calia tancar les mesquites i que s'havia de suspendre el manament d'*habeas corpus* en el cas de ciutadans sospitosos de pertànyer a una organització terrorista.

Tot i que potser Donald Trump s'esvairà després de les eleccions, el *trumpisme* —les causes socials que han precipitat el fenomen Trump— difícilment es diluirà en un termini previsible. L'únic camí per a remeiar la preocupant escomesa autoritària en la política americana és abordar amb decisió les causes de fons que la determinen. Això vol dir prendre's seriosament la difícil situació en què es troben milions de ciutadans americans que pensen que el sistema polític actual, i les elits que el dirigeixen, han ignorat de manera sistemàtica el seu patiment.

POST SCRIPTUM: L'ELECCIÓ DE TRUMP I LES SEUES CONSEQÜÈNCIES

El triomf electoral de Donald Trump i el seu accés a la presidència dels Estats Units és un esdeveniment gairebé sense precedents en la història política americana.

Per bé que hi ha hagut reiterats desafiaments al sistema bipartidista a càrrec de tercers partits que volien fer-se un lloc, en tots els casos aquests moviments foren ràpidament marginats i va prevaldre la política convencional, la de sempre. El paral·lel més clar amb Trump seria el milionari financer Ross Perot, candidat en les eleccions presidencials de 1992 que enfrontaren George H. W. Bush, que exercia el càrrec, i Bill Clinton. Perot va obtenir, si fa no fa, el 18% dels vots.¹

Un dels termes que més han sovintejat en els comentaris posteriors a la remarkable victòria de Trump, amb la intenció d'explicar els resultats, ha estat *whitelash*: un neologisme que combina el col·loquial *backlash* [la reacció, la ressaca] amb una al·lusió a la divisió vigent, de llarga data, entre blancs i negres. El gran èxit aconseguit per Trump entre els votants blancs de l'Amèrica profunda és la clau del seu èxit. Durant molt de temps l'Amèrica *mainstream* s'ha estimat més ficar el cap sota l'ala i ha pretès que les qüestions relacionades amb la raça i el racisme ja no són significatives. Però l'allau recent de morts a trets d'afroamericans per policies en accions arbitràries demostra que la divisió racial continua sent tan intractable com sempre.²

El moviment Black Lives Matter [«Les vides dels negres importen»] que sorgí en 2015 arran de les morts a trets d'afroamericans per policies a Ferguson (Missouri) i Baltimore (Maryland) deixà ben clara la persistència del racisme blanc en la societat americana. Al mateix temps, va encoratjar un esperit de militància política que posava els blancs de les classes mitjanes baixes a la defensiva. En aquest sentit, el nou context polític «post-Ferguson» que envoltava els americans blancs i negres aporta credibilitat addicional a la plausibilitat de l'explicació de l'èxit de Trump basada en el *whitelash*.

L'altre factor que va provocar el *whitelash* del 8 de novembre de 2016 és el fet que durant els darrers vuit anys els Estats Units han tingut un president afroamericà. És clar que la capacitat d'acció d'Obama es va veure soscavada, gairebé a cada pas, pels seus adversaris de dreta al Congrés. Però no es pot oblidar que per als americans blancs de classe mitjana baixa l'elecció d'Obama fou el pitjor dels seus malsons.

A banda de les qüestions racials, la victòria de Trump té també molt a veure amb la resposta retardada a la crisi financera de 2008. Els americans de l'anomenat Rust Belt³ —feus tradicionals dels demòcrates on aquests foren penosament humiliats

¹ Vegeu el profètic article de David S. BERNSTEIN, «Why Hillary Clinton Should Be Worried by Ross Perot», *Politico*, 29 de març de 2016

² Sobre la mort a trets de civils afroamericans innocents, vegeu Wesley LOVERY, *They Can't Kill Us All: Ferguson, Baltimore, and a New Era in America's Racial Justice Movement*, Boston, Little Brown, 2016

³ El «cinturó de rovell», les regions d'antiga industrialització avui en decadència [N. del t.]

el 8 de novembre— encara no s'han recuperat de la «Gran Recessió». La deslocalització a gran escala de la indústria manufacturera, que ja va començar en la dècada de 1980, i la consegüent pèrdua de llocs de treball, no ha estat mai superada, malgrat la recuperació parcial de l'economia i la taxa relativament baixa d'atur a les grans ciutats americanes. Més encara: tret de Bernie Sanders, els polítics demòcrates ni tan sols feien referència a aquest problema.

Un dels aspectes sorprenents de les primàries republicanes que culminaren en la nominació de Trump fou que els votants republicans s'havien adonat correctament que els seus representants habituals —una barreja difusa de polítics professionals de Washington, governadors i senadors— eren bàsicament indiferents a la seua difícil situació econòmica. Apostant per una personalitat com Trump creien que no tenien res a perdre i sí molt a guanyar.

* * *

L'esclat dels moviments nacionalpopulistes i autoritaris a Europa representa també una resposta a la crisi financera de 2008, afegida a la inconcebible negativa de la Unió Europea a abordar el malestar i les dificultats dels treballadors crònicament aturats o subocupats. La crisi dels refugiats del Pròxim Orient, els efectes adversos de la qual els han patits primàriament les nacions de la zona meridional d'Europa, va contribuir a nodrir una sensació general d'impotència i desemparament. I alhora la incompetència de les elits europees, la seua incapacitat de gestionar de manera efectiva la crisi, no ha fet sinó exacerbar la pèrdua de confiança popular. La gent simplement considera que són incapaços de governar de manera eficaç.

Com han destacat diversos comentaristes, les nacions occidentals reviuem avui una onada de crisis que recorden les de la dècada de 1930. En part és una «crisi de representació». En ambdues ribes de l'Atlàntic, l'electorat ha perdut la confiança en la capacitat dels polítics per abordar els efectes de gran abast de les transformacions en curs, que se succeeixen a un ritme frenètic i deixen fora de joc molta gent. Els «perdedors de la globalització» s'han adonat que les elits financeres i polítiques del món es beneficien de decisions polítiques que perjudiquen el ciutadà mitjà. Fins que la situació no canviarà de manera radical, amb un salt de qualitat, les elits d'ambdues ribes de l'Atlàntic no podran acusar a ningú, tret d'elles mateixes. ◀

Traducció de Gustau Muñoz